

Zlati trikotnik

- Kordova, Granada in Sevilla so andaluzijski biseri, v katerih so Mavri zapustili naravnost izjemno dediščino
- V Kordovi očara slovita mošeja Mezquita, v Granadi Alhambra, v Seville pa mestna palača Alcázar

Tekst: Katja Željan

Eden najbolj slikovitih krajev v Seville je kopališče
doñe Marie de Padilla.

Španska kultura je v Andaluziji nekoliko drugačna kot v drugih predelih te obmorske države na jugozahodu Evrope, ki zavzema večino Iberskega polotoka. Mavri, ki so jih pred 500 leti izgnali iz Španije, so namreč tu za sabo pustili trajno dediščino, ki jo še danes lahko občudujemo v številnih utrdbah, razkošnih palačah, mošejah in čudovitih vrtovih. Mavrski vpliv ostaja celo v španskem jeziku, saj strokovnjaki ocenjujejo, da približno osem odstotkov španskih besed izvira iz arabščine. Obiskovalci tako lahko slišijo, kako Španci nehote kličejo Alaha, ko izgovorijo čustveno besedo *ojalá*, ki se je prvotno glasila *va-sa Alah* in pomeni »k Alahu«. Zlati trikotnik najbolj veličastnih andaluzijskih mest, ki ga sestavljajo Kordova, Granada in Sevilla, v tem pogledu seveda ni izjema.

Kako in kje začeti pripoved o deželi flamenka, bikoborb in mavrske kulture, ki je najjužnejši pokrajini Španije dala na vsakem koraku prepoznaven pečat? Vrniti se moramo v sedmo in osmo stoletje, ko so Bližnji vzhod in Sredozemlje preplavili veliki politični in verski nemiri. Po smrti preroka Mohameda leta 632 so njegovi vneti privrženci v sto letih ustvarili islamsko cesarstvo, ki se je raztezalo od reke Indna na vzhodu do Pirenejev na zahodu. Španijo so leta 711 našega štetja napadle in postopoma zavzele muslimanske vojske, sestavljene iz Berberov, severnoafriškega plemena, in Arabcev, ki so kasneje postali vladajoči razred. Napadalce so v glavnem imenovali Mavri, neodvisno od dežele, od koder so prišli. Območje polotoka, ki so ga do tedaj zasedali, so poimenovali Al Andaluz.

To območje je z izjemo severnega dela obsegalo skoraj celoten Iberski polotok in bi bilo najbrž še mnogo večje, če jih leta 732 v bitki pri Poitiersu ne bi zaustavil Karel Martel. Kakorkoli, Mavri so bili izredno napredni in zelo izobraženi, blesteli so v matematiki, geometriji, astronomiji, znanosti, dekorativni umetnosti in poeziji. V njihovem času so na Iberskem polotoku cvetele ekonomija, rokodelska opravila, pa tudi kmetijstvo, ki je zagotavljalo proizvodnjo sadja skozi vse leto. Gojili so predvsem riž, žafran in palmov sladkor. Blestela pa je tudi njihova arhitektura, za katero so značilne pretanjena

izdelava, blesteče barve, podkvasti loki, notranja dvorišča, parna okna in zapleteni »stalaktični« stropi.

Eden izmed največjih kulturnih in najbolj dodelanih mavrskih spomenikov v Evropi je še danes brez dvoma Velika mošeja v Kordovi (po špansko *La Mezquita-catedral de Córdoba*), ki so jo po rekonkvisti (ponovni osvojitvi) preuredili v stolnico. Zdi se neverjetno, a španski muslimani že od začetka 21. stoletja prosijo Rimskokatoliško cerkev, da bi jim dovolila moliti v njej, vendar je Cerkev njihove prošnje že večkrat zavrnila.

Najlepše islamsko svetišče na svetu

V 10. stoletju je Andaluzija, ki so ji najprej vladali iz Damaska, postala samostojna, saj se je emir iz Kordove oklical za kalifa oziroma državnega poglavarja. To je bil čas, ko je mavrski kalifat dosegel svoj vrhunec, Kordova pa je postala živahna metropola in tekmeč Damasku kot središču islamske kulture. Z izjemo Konstantinopla je bila Kordova s 500.000 prebivalci v 10. stoletju verjetno najbolj gosto naseljeno mesto v Evropi.

Kot glavno mesto tedanje islamske Španije je imela ogromne prihodke, v glavnem od poljedelstva, trgovine in obrti. Tukajšnja univerza je bila v tem času sloveče središče učenosti in mesto se je ponašalo z javno knjižnico s kakšnimi 400.000 deli. Za poučevanje revnih otrok je bilo na voljo 27 brezplačnih šol, tako da je bila pismenost zelo visoka. Velik priliv bogastva se je kazal tudi v splošnem videzu mesta: ulice so bile tlakovane in osvetljene, mesto so krasili vrtovi, slapovi in umetna jezera, po akveduktu pa je pritekalo dovolj vode za fontane in javna kopališča, ki jih je bilo menda kar 700. Po vsem mestu so stale razkošne palače. Eno izmed njih, ki se imenuje Al-Zahra in je bila na obrobju Kordove, je 25 let gradilo 10.000 delavcev. Njene ruševine še danes pričajo o njeni velikosti.

V 10. stoletju je bila v Kordovi dograjena tudi Velika mošeja oziroma La Mezquita. Ker so trdili, da v njej hranijo Mohamedovo roko, je postala pomembno romarsko središče. V nekem viru piše: »Po svetosti je bila na drugem mestu takoj za Meko in ... vernik, ki jo je obiskal, je bil oproščen dolžnosti romanja po Arabiji.«

Velika mošeja je najbolj znana po svoji arkadni stebriščni dvorani z 856 stebri iz jaspisa, oniksa, marmorja in granita. Stebri so zgrajeni iz ostankov rimskega templja, ki je stal na tem mestu, in drugih uničenih rimskih zgradb.

Mavri so bili izredno napredni in zelo izobraženi, blesteli so v matematiki, geometriji, astronomiji, znanosti, dekorativni umetnosti in poeziji, pa tudi v arhitekturi.

■ Kordova, še vedno čarobna in veličastna.

Obiskovalci, tudi sama seveda nisem bila izjema, se še danes čudijo celi množici stebrov in okrašenih obokov. Mošeja je velikokrat opisana kot »najlepše muslimansko svetišče na svetu«, njena veličastnost pa pusti obiskovalca odprtih ust. Le kako ne, ko pa je ena najbolj občudovanih znamenitosti Španije, ki jo je Mohamed Ikbāl, filozof, pesnik in politik iz Britanske Indije, opisal kot dvorano z »nešteto stebri, ki stojijo v vrstah kot palme v kakšni sirski oazi«! Za prebivalce Al Andaluza je bila »njena lepota tako sijajna, da se je ni dalo opisati«. Mošeja je namreč najbolj znana po svoji arkadni stebriščni dvorani z 856 stebri iz jaspisa, oniksa, marmorja in granita. Stebri so zgrajeni iz ostankov rimskega templja, ki je stal na tem mestu, in drugih uničenih rimskih zgradb, na primer amfiteatra v Méridi. Dvojni loki, ki so bili takrat novost v arhitekturi, so omogočali višje strope kot relativno nizki enojni stebri. Loki so rdeče-belo progasto pobarvani in se zgledujejo po tistih v jeruzalemski Kupoli na skali. Podobni so menda tudi lokom v aachenski stolnici, ki je bila zgrajena približno v istem času. Ko se med te

nenavadne, a vsekakor zanimive loke »vrinejo« žarki svetlobe, se zdi, kot da se je čas ustavil.

Zame je to brez dvoma najbolj veličasten kotiček mošeje, čeprav se mogoče večina ne bi strinjala in bi titulo prepustila osrednji kupoli, obloženi z modrimi keramičnimi ploščicami z zvezdastimi vzorci, ali molitveni niši oziroma mihrabu, ki je mojstrovina arhitekturne umetnosti, okrašena z geometrijskimi in realističnimi rastlinskimi vzorci.

Vzdih občudovanja pa se tu ne končajo: odprto dvorišče, *sahn*, obdano z arkadami, leseni mrežasti zaslони, minareti, živobarvni mozaiki in okna z raznobarnimi stekli so čisti presežek, mimo katerega v Andaluziji preprosto ni mogoče iti. Ker islam zavrača kipe in slike ljudi in boga, je celotna mošeja okrašena s keramičnimi ploščicami, kaligrafsko izpisanimi citati iz Korana in drugimi arhitekturnimi dodatki. Mošeja v preteklosti ni bila le osrednja molilnica za pet dnevnih molitev in posebne molitve ob petkih, temveč tudi učilnica za poučevanje šeriatskega prava.

Granada, zadnje mavrsko kraljestvo

Toda zlata doba Kordove je bila kratkotrajna. Že v začetku 11. stoletja je dinastija Umajadov, ki je tu vladala, propadla in tako je prišlo do številnih umorov, vstaj in plemenskih sporov. Mavrska Španija se je kmalu razdelila na 23 mestnih držav ali *taifov*, ki so jih v naslednjih stoletjih postopoma vsrkala fevdalna kraljestva iz severne krščanske Španije. Zadnje mavrsko kraljestvo v Španiji pa ni bilo doma v Kordovi, temveč v Granadi; premagali so ga leta 1492, ko so bili Mavri dokončno pregnani s polotoka. In kar je za Kordovo Mezquita, je za Granado Alhambra, zato je bila naša pot v tem mestu ob vznožju gorovja Sierra Nevada ter ob sotočju rek Darro in Genil najprej usmerjena proti najpomembnejšemu kulturno-zgodovinskemu spomeniku poslednjega mavrskega kraljestva.

Alhambra, kar bi v slovenščino lahko prevedli kot rdeča trdnjava, se veličastno dviguje nad mestom. Utrjen palačni kompleks so v 14. stoletju zgradili granadski emirji. Viri navajajo, da je na njenem mestu že leta 889 stala majhna utrdba, ki so jo kasneje opustili, sredi 13. stoletja pa je prvi emir Granadskega emirata Mohamed I. Ibn Nasr (1238–1272) na njenem mestu zgradil obzidje in svojo rezidenco. Ta mogočni in veličastni kompleks je pravzaprav nastal po številnih dozidavah: od prvotne trdnjave iz 9. stoletja do muslimanskih palač iz 14. stoletja in zatem palače iz 16. stoletja Karla V.

Terasa ali planota, na kateri Alhambra stoji, meri 740 metrov v dolžino in je v najširšem delu široka 205 metrov. Razprostira se v smeri zahod–severozahod proti smeri vzhod–jugovzhod in pokriva površino okoli 142.000 kvadratnih metrov. Najbolj zahodnjaška značilnost Alhambre je utrdba Alcazaba z močno utrjeno lego. Preostali del kompleksa obsega številne mavrske palače, obdane z obzidjem s trinajstimi stolpi: nekateri so obrambni, drugi razgledni.

A bolj kot njena pozicija in število palač so izjemni arhitekturni dragulji Alhambre: dekoracijo notranjosti palač zaznamujejo elementi mavrske umetnosti in španske renesanse. Abassidski umetniki so pod rahlim vplivom bizantinskega stavbarstva vztrajno reproducirali enake oblike in trende in ustvarili nov slog, ki se je razvil v obdobju vladavine dinastije Nasrid.

Nasridi so prosto uporabljali vse stilistične elemente, ki so bili ustvarjeni in razviti v osmih stoletjih muslimanske vladavine na

Palača Alcázar, ki je bila originalno mavrska utrdba, je znana kot ena izmed najlepših v Španiji, obenem pa je najstarejša kraljeva palača, ki je še vedno v uporabi.

polotoku, vključno s kalifskim podkvastim lokom, almohadsko *sebko* (mreža rombov), almoravidsko palmeto, in njihove edinstvene kombinacije kakor tudi novosti, kot so pompozni loki in *mugarnas* (stropna dekoracija, podobna stalaktitom). Po krščanski osvojitvi mesta leta 1492 so osvajalci začeli spreminjati Alhambro. Veliko zidov so prebelili, poslikave in pozlato zabrisali, pohištvo umazali, razbili ali odstranili.

Karel I. (1516–1556) je kompleks obnavljal v renesančnem slogu in uničil večji del Zimske palače, da bi naredil prostor za novo renesančno palačo, ki je nato niso dokončali. Filip V. (1700–1746) je »italijaniziral« sobe in dokončal svojo palačo v sredini, kjer je bila prej mavrska stavba; zazidal je stene in z njimi »blokiral« vstop v stanovanjske prostore. V naslednjih stoletjih so mavrsko umetnost še naprej uničevali, veliko škodo pa je povzročil še potres leta 1821. Kljub dolgoletnemu zanemarjanju, vandalizmu in občasnim nepripravnim restavratorskim posegih je Alhambra ostala izjemen primer muslimanske umetnosti z dokaj majhnim neposrednim bizantinskim vplivom, kakršnega najdemo v Veliki mošaji v Kordovi. Večina zgradb je četverokotne oblike s prostori, ki se vsi odpirajo na osrednje dvorišče. K njim so postopoma dozidavali nove četverokotne

Alhambra, kar bi v slovenščino lahko prevedli kot rdeča trdnjava, se veličastno dviguje nad mestom. Utrjen palačni kompleks so v 14. stoletju zgradili granadski emirji.

Eden izmed največjih kulturnih in najbolj dodelanih mavrskih spomenikov v Evropi je še danes brez dvoma Velika mošeja v Kordovi.

zgradbe, grajene po istem načelu, in jih s starimi povezali z majhnimi prostori in hodniki. Vsi na novo zgrajeni deli so bili skladni z načelom »raj na zemlji«. Stebrišča, fontane, tekoča voda in ribniki zato sestavljajo estetsko in funkcionalno celoto.

Palačni kompleks je sicer zgrajen v mudéjarskem slogu, ki je značilne zahodnoevropske arhitekturne elemente interpretiral na islamski način in je bil zelo priljubljen med rekonkvisto. Okrasje praviloma sestavljajo arabski napisi, arabeske in poslikane keramične ploščice. V Alhambri, ki pravzaprav nikoli ni imela idejnega načrta za celoten kompleks, so danes kraljevi kompleks, Dvorišče mirt, Dvorana veleposlanikov, Dvorišče levov z vodnjakom, Dvorana Abencerrajes, palača Generalife, Dvorana pravice in še bi lahko naštevali ... Večina obiskovalcev se najdlje zadrži v kraljevem kompleksu, kjer so bila stanovanja za žene in ljubice monarhov (celo s kopalnicami s tekočo vodo za prhanje), ali na Dvorišču levov, ki ga med drugim krasi vodnjak levov z bazenom iz alabastra s figurami dvanajstih levov v belem marmorju.

Mene pa so bolj očarali vrtovi ob palači Generalife. Tu so Mavri poleg trave in divjega cvetja zasadili vrtnice, pomarančevce in mirto. Če ste pozorni, boste tu odkrili še nasad angleških brestov, ki jih je leta 1812 sem prinesel prvi wellingtonski vojvoda Arthur Wellesley. Tekoča voda za ribnike, slapove in fontane priteka po osem kilometrov dolgem kanalu, ki je v samostanu Jezusa del Valle nad Granado povezan z reko Darro.

V vrtovih Generalife si je mogoče odpočiti od vsega blišča, si vzeti trenutek za meditacijo ali iskati odgovor na vprašanje, v kateri del Alhambre je svojega Alkimista postavil sloviti Paulo Coelho ... Pa seveda ni bil edini, ki ga je Alhambra navdušila, saj naj bi bil njen vpliv viden še v marsikaterem glasbenem in literarnem delu, v matematiki, filmu in celo astronomiji. Da, prav ste prebrali: eden od glavnih asteroidnih pasov namreč nosi prav ime Alhambra.

Prizorišče sprejema za poroko infantinje Elene

Za konec še v Sevillo, natančneje v kraljevo palačo Alcázar, ki je bila originalno mavrska utrdba. Palača je znana kot ena izmed najlepših v Španiji, obenem pa je najstarejša kraljeva palača, ki je še vedno v uporabi in je tako kot Alhambra in Mezquita del Unescove svetovne dediščine. Palača je eden izmed najbolj ohranjenih primerov arhitekture mudéjar.

Skozi zgodovino je bil Alcázar prizorišče številnih dogodkov, povezanih s špansko krono. Leta 1477 so katoliški kralji prišli v Sevillo in uporabili prostore kot zbornico, leto kasneje, 14. junija 1478, se je v palači rodil princ Juan.

Leta 1526 je potekala v Alcázarju poroka Karla V. in Izabele Portugalske. Palača je bila rojstna hiša infantinje Marie Antoniette Španske (1729–1785), hčerke Filipa V. Španskega in Elizabete Farnese. Kralj je v mestu nadziral podpis Seviljske pogodbe (1729), ki je končala angleško-špansko vojno (1727). Pa to sploh še ni vse: leta 1823, v času vojaškega posredovanja sto tisoč sinov Saint Louisa, je kraljeva družina Ferdinanda VII. dva meseca živela v Sevilii in je Alcázar takrat postal kraljevo prebivališče. Z odlokom 22. aprila 1931 je vlada Druge španske republike na predlog ministra palačo in njene vrtove podarila občini Sevilla. Zadnji dogodek, povezan z monarhijo, je bil tu 18. marca 1995, ko so v palači pripravili kosilo in sprejem za poroko infantinje Elene, hčerke nekdanjega španskega kralja Juana Carlosa I.

In kaj za konec zapisati o mavrski zapuščini na španskih tleh? Zdi se, da so prizori in zvoki te preteklosti civilizacije v Andaluziji še vedno prisotni, če jim le prisluhnemo. V flamenku je slišati nekaj mavrske glasbe. Preživelo je tudi mavrsko rokodelstvo, ki ga zlahka prepoznamo v številnih spominkih. Najbolj pa o pretekli veličini mavrske kulture pričajo arhitekturni biseri, ujeti v zidove in notranjost palač in mošej, ki so simbol moči nekdanje civilizacije, za njeno zapuščino pa so danes hvaležni tako učenjaki kot popotniki. ■